G ferat. Si, inquit, bonus esse desieris, tu quoque excidêris à bona radice. Nec solum tu, si ad malitiã redieris, excidium patieris, [sed] etiam [illi inserentur,] sicut tu iam insertus es, [si non permanserint in incredulitate.] Quod bene potest fieri. [Potens est enim deus iterum] per fidem reuocare[illos] ad radicem suam & [inserere.]

Nam si tu ex naturali excisus es oleastro, & contra naturam insertus es in bonam oliuam, quanto magis hi secũdum naturam inserentur suæ oliuæ?

Vere potest deus iterum illos inserere, qui potuit te. Nam [si tu excisus es] ferro verbi dei [ex naturali oleastro]. i. ex agresti gentilitate in qua natus eras, [& contra naturam insertus es in bonã oliuam]. i. infructiferam plebem dei, [quanto magis hi secundum naturam] id est, sub lege nati, & per legẽ docti cultum dei, [inserentur suæ oliuæ] id est, vnientur suæ plebi? Contra naturam inser-
H tus es in oliuam, quia oliua solet in oleastrum inseri, non oleaster in oliuam. Nã quisquis hoc fecerit, nõ inueniet fructum nisi oleastri. Quod enim inseritur, hoc crescit & eius rei fructus. Sed deus omnipotentia sua fecit, vt oleaster in radice oliuę insereretur, & non syluestres baccas, sed oliuæ fructum daret. Id enim contra naturam dixit, quod est contra consuetudinem naturæ, quã notitia humana comprehendit, vt oleaster insertus in olea, non oleastri baccas, sed oliuæ pinguedinem ferat. Deus autem creator & conditor omnium naturarum, nihil contra naturam facit. Id enim non incongrue dicimus deum cõtra naturã facere, quod facit contra id quod nouimus in natura. Hinc enim etiam appellamus cognitum nobis cursum naturæ. Contra quem deus cum aliquid facit, magnalia vel mirabilia nominantur. Contra illam vero summam naturæ legem à notitia remotã, siue impiorum, siue infirmorũ, tam deus nullo mo-
I do facit, quàm contra seipsum non facit. Populus itaque gentilis excisus est de oleastro, id est, de ritibus sterilium gentium, & insertus est in bonam oliuam. i. vnitus per fidem patriarchis, vt fructum oliuæ faciat contra naturam. i. contra institutiones patrum suorum, quoniam idololatria & huiusmodi opera gentibus ex vsu sunt natura. Nomẽ autem oliuæ ex libro Ieremiæ sumptum est, vbi
Iere. 11. Israeliticæ plebi dictum est: Oliuã huberem, pulchram, fructiferam, speciosam, vocauit dominus nomen tuum.

Nolo enim vos ignorare fratres mysteriũ hoc, vt nõ sitis vobisipsis sapientes, quia cæcitas ex parte contigit in Israel, donec plenitudo gentium intraret, & sic omnis Is-
Isaiæ. 59. *rael saluus fieret, sicut scriptum est: Veniet ex Sion qui eripiat & auertat impietatem à Iacob. Et hoc illis à me testamentum, cùm abstulero peccata eorum.*

Dixi quia fracti rami inserentur suæ oliuæ. Et K
verum est, quia interim quidam, & in fine plenitudo eorũ inseretur. Quod volo vos scire, vt in spe salutis eorum gaudeatis. Nam [nolo vos ô fratres ignorare hoc mysterium,] id est, secretum diuini iudicij sacramentum, [vt non sitis vobisipsis sapiẽtes,] id est, ne putetis vos vestro iudicio & ingenio id posse discutere, vel ne superbiatis de vestra electione & illorum abiectione. Qui enim secundum deum sapit, in beneficiis dei non insultat abiectis, sed cum timore gratias agit misericordiæ largientis. Non vobis, sed deo sitis sapientes, vt nõ vobis, sed deo militet vestra sapientia. Hoc mysterium diuini consilij nolo vt ignoretis, [quia cæcitas contigit in Israël] non ex toto, sed [ex parte,] id est, Israëlitæ cæcati sunt, non omnes, sed quidã: hoc est, legis defensores, legis tractatores, legis doctores, legis intellectores autorem legis ignorauerunt & crucifixerunt. Ipsa est cæcitas quæ ex parte
L contigit in Israël, vt crucifigeretur Christus. Ignorauerunt eum Iudæi, & crucifixerunt. Ita contigit in eis cæcitas, mansura in ipsis [donec plenitudo gentium intraret] ad fidẽ, [& sic,] id est, postquam plenaria gentium multitudo conuersa esset, [omnis Israël] ęmulãdo gentes [saluus fieret,] credens in Christum prædicante Elia. Terminus enim cæcitatis Israël erit, vbi plenaria multitudo ex omnibus gentibus ingressa fuerit: quia tunc Iudæi qui inuenti fuerint, credent, & lumen oculorum mentis recipient ad prædicationem Eliæ & Enoch. Saluus fiet Israel accepta Christi gratia,
Isa. 59. [sicut scriptum est] in Isaia: [Veniet ex Sion,] id est, nascetur Christus ex populo Iudæorum, speculante à longe futuram salutem & humani generis redemptionem. Sion nanque speculatio dicitur. Veniet inquã ille, [qui] cũ quadam vi [eripiat impietatẽ à Iacob]. i. infidelitatem ab eis, de quorũ stirpe nascetur. Quod fit interim, quia vix aliquis conuertitur ex illis: & in fine [auertat,] quia tunc facile. Cultus Iudæorũ à passione domini est impietas. Et hanc impietatẽ ab illis, qui de Iacob cre M
diderũt, eripuit Christus quadã difficultate, videlicet multis prædicationib⁹ & signis, & multis nouæ gratiæ præconibus. Hoc Christus in eis, qui tẽpore suo vel apostolorũ ac deinceps crediderunt, fecit: & adhuc quotidie in his, qui ex eodem populo fidem suscipiunt & cum magno labore conuertuntur, facit. Et plenius auertet ab eis impietatem, qui per Eliam & Enoch auertentur ab infidelitate & idololatria, ne Antichristum vt deum recipiãt, sicut gentes. [Et hoc testamentum]. i. firma & stabilis promissio, ait dominus, cõplebitur [illis à me,] scilicet vt impietas ab eis auertatur p Christũ, [cũ abstulero peccata eorũ] in baptismo. Hoc est, tũc p Christi mei gratiã auertetur ab eis iniquitas, cũ peiusdẽ Christi sãguinẽ deleuero peccata eorũ. Hęc sententia sic legitur in Isaia: Et venerit Siõ redẽptor, & eis qui redeũt ab iniquitate in Iacob, dicit domin⁹, hoc est fœd⁹ meũ cũ eis, dicit domin⁹. Nã quod in trãslatione nostra dicitur. Venerit Siõ redẽptor, Apostol⁹ ait, Veniet ex Siõ qui

eripiat